

які він (вони) бажають зберегти у таємниці від сторонніх осіб (до такої таємниці можна віднести таємницю усиновлення (удочеріння), відповідальність за розголошення якої передбачена статтею 168 КК України).

Поряд з поняттям конфіденційної інформації стаття 30 зазначеного закону підкреслює, що таємною інформацією слід вважати таку, "що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі". Також слід зазначити, що законодавством України передбачені й інші різновиди таємної інформації, зокрема службова таємниця, комерційна таємниця, професійні таємниці, процесуальні та інші.

Але, як ми вже відмічали, предметом злочину, передбаченого ст.163 КК України, можуть бути лише відомості та повідомлення, що містяться виключно у приватній кореспонденції та становлять особисту таємницю громадянина. Тому слід зробити висновок, що таємна інформація, яка, наприклад, міститься у службовій кореспонденції, не може бути визнана предметом цього злочину. Незаконне ознайомлення із службовими кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними та іншими повідомленнями та їх розголошення за наявності для того підстав можуть розглядатися як комерційне шпигунство (ст.231), розголошення комерційної таємниці (ст.232), розголошення державної таємниці (ст.328), передача відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави (ст.330), розголошення відомостей військового характеру (ст.422) [4, с.392].

Також необхідно зазначити, що не можуть бути ви-

знані предметом цього злочину відомості та повідомлення, що містяться у приватній кореспонденції, яка передається через третіх осіб, за допомогою тварин чи в інший спосіб. У цьому випадку адресат або той, хто відправляє таку інформацію, усвідомлює, що відомості чи повідомлення можуть піддатися ознайомленню та розголошенню сторонніми людьми. Так само прослуховування відкритих телефонних переговорів, наприклад, при відкритій кабіні телефону-автомата, у службовому приміщенні при сторонніх особах, коли той, хто розмовляє по телефону, не робить з цього таємниці, не є злочином і відповідальності не тягне. У цих прикладах інформація вже не буде становити особистої таємниці, що є обов'язковою ознакою характеру предмета злочину, що ми розглянули у цій статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник /М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –К.: Юрінком Інтер; -Х.: Право, 2001.
3. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 р., № 2657-ХІІ // ВВР України. -1992. -№ 48. -Ст.650.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.04.2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Каннон, А.С.К., 2002. –1104 с.

Надійшла до редколегії 15.07.2004

КОНДРАТОВ Д.Ю. ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 163 УК УКРАИНЫ

Рассмотрена информация, которая составляет предмет преступления по статье 163 УК Украины.

***

KONDRATOV D.JU. THE SUBJECT OF THE CRIME STIPULATED BY CLAUSE 163 CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The information which makes a subject of a crime under clause 163 Criminal code of Ukraine.

В.В. КОРНІЄНКО

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.359

ПОНЯТТЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗЛОЧИННОГО ЗБАГАЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВ

Надана загальна характеристика сучасним економічним злочинам, що здійснюються з використанням можливостей банківської системи.

В структурі економічної злочинності останнього часу поширення набувають корисливі злочинні дії з викорис-

танням банківських установ, а саме процес зрощування комерційних кредитно-фінансових установ зі структурами

організованої злочинності. Інструменти фінансового ринку, атрибути підприємництва, новітні технології в руках організованих злочинних груп стали ефективними та дуже небезпечними засобами протиправного збагачення. З початку процесів економічних перетворень в Україні, зазначені вище криміногенні прояви у банківській сфері зумовили активне проведення наукових досліджень з проблем виявлення і розслідування економічних злочинів в працях вітчизняних та російських вчених-криміналістів В.Д. Ларічева, Г.А. Матусовського, Р.С. Сатуєва, А.Ф. Волобуєва, М.П. Яблокова, О.П. Бушана, В.В. Лисенка. Але наукові розробки, в яких би комплексно досліджувалися проблеми розслідування корисливих злочинів, що вчинюються з використанням банків, на даний момент відсутні.

Аналіз юридичної літератури дає підстави вважати, що тривалий час серед науковців кримінально-правового циклу немає єдиного визначення поняття економічної злочинності, її класифікації. Виникає потреба розробки єдиного криміналістичного поняття "економічна злочинність". Деякі російські вчені виходять з того, що до поняття і класифікації економічних злочинів треба відносити злочини проти власності, власно злочини в сфері економічної діяльності та злочини в сфері комп'ютерної інформації [1]. Більш коректною, на наш погляд, економічну злочинність визначив Г.А. Матусовський, акцентувавши увагу на суб'єкті злочину: "Під економічною злочинністю розуміється сукупність корисливих діянь, що вчиняються особами, які виконують певні функції у сфері виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг (у тому числі регулятивні і контрольні функції)" [2, с.15]. Виходячи з цього можна зазначити і додати, що економічна злочинність являє собою корисливі злочинні дії, що вчинюються з використанням інститутів і механізмів ринкової економіки.

За статистичними даними МВС України у 1998 році в банківській сфері України виявлено 6312 злочинів, що в три рази більше, ніж у 1996 році. У 2000 році в банківській сфері вчинено майже 4292 злочинів. В 2002 році зафіксовано 2846 злочинів в банківській сфері, а вчинених співробітниками банків – 877, що на 179 випадків більше, ніж у 2001 році. До кримінальної відповідальності притягнуто 371 співробітник банківських установ. З них – 54 керівника вищої ланки, 128 керівників підрозділів банків, 121 фінансово-бухгалтерський робітник. Як повідомив заступник Департаменту держслужби по боротьбі з економічними злочинами МВС України М. Потімко, станом на липень 2003 року в Україні зафіксовано 699 злочинів в банківській сфері, з яких 208 вчинено співробітниками банківських установ. До кримінальної відповідальності притягнуто 12 керівників банків, 27 керівників підрозділів банків [3]. Згідно статистичних даних МВС України поширення за останні роки злочинів, вчинених у банківській сфері по регіонах України, перепадає на м. Київ, АР Крим, Дніпропетровську, Запорізьку та Донецьку області.

Статистичні показники свідчать, що набуває поширення питома вага злочинів, які вчинюються самими працівниками банків. Банківська система України, маючи можливість позитивного впливу на розвиток економіки, все більше захоплює "тіньовий" оборот коштів. Мають місце випадки, коли банки самі виступають ініціаторами протиправних дій в економічному секторі країни. Злочин-

ність в зазначеній сфері вкрай замаскована (латентна), кожен крок в схемі механізму злочинного збагачення з використанням банків інтелектуально прорахований. Найнебезпечніший організований злочинний прояв в даному випадку - це корумпований "трикутник": підприємець-державний посадовець-банк. Корумпованість, лобіювання інтересів окремого кола осіб створює настільки міцний зв'язок між членами такого кола, що дії по виявленню та розслідуванню таких злочинів мають вкрай низьку ефективність. Усе це ускладнюється ще й недостатнім рівнем знань практичних працівників технології банківської діяльності та підприємницької сфери. Ці завдання покладаються на наукову розробку рекомендацій щодо виявлення та розслідування злочинів зазначеної категорії як відгук на потреби практики. Як зазначив В.П. Бахін, "потреби практики – це виразник її насущних проблем, рішення яких необхідно для якісного виконання завдань, що стоять перед правоохоронними органами" [4, с.45].

Серед корисливих злочинів із використанням банківської системи можна виділити наступні:

- використання фіктивних документів для отримання кредитів, не цільове їх використання, або неповернення кредитних коштів (ст.ст.358, 366, 222, 190, 191 Кримінального кодексу України (далі КК України));
- видача кредитів за хабарі, використання переваги кредитування "своїх" клієнтів банківськими установами, зловживання владою, або посадовим становищем (ст.ст. 368-370, 364, 191 КК України);
- легалізація коштів, добутих злочинним шляхом за допомоги банківських операцій або іншого їхнього впровадження в легальну підприємницьку діяльність без належної перевірки джерел їх походження (ст.ст.207-209 КК України);
- ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів (ст.212 КК України);
- використання псевдоугод, фіктивних розрахункових операцій, створення фіктивних фірм (ст.ст.366, 202, 205 КК України);
- підробка, використання й видача посадовою особою підроблених документів у корисливих інтересах інших юридичних і фізичних осіб (ст.366 КК України);
- створення й випуск у безготівковий платіжний оборот фіктивних коштів (ст.ст.199, 200, 223, 224 КК України).

При цьому звертає на себе увагу те, що організованими групами вчинюються комплекси (сукупність) різних злочинів, які пов'язані спільною єдиною метою, завдяки чому забезпечується систематичне отримання кримінального доходу. Одним із головних факторів існування комплексу злочинів як системи, на наш погляд, є наявність між такими злочинами зв'язку, який об'єднує їх в єдиний ланцюг злочинної поведінки. Характеризується це наявністю основних і допоміжних (вторинних) злочинів. Останні найчастіше виступають формою, способом або необхідною умовою здійснення основного злочину. Наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами (ст.222 КК України); заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч.2 ст.191 КК України); ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст.212 КК України) - на шляху злочинного збагачення виступають в якості основних злочинів. Необхідною умовою здійснення їх виступають такі злочини як

службове підроблення (ст.366 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст.364 КК України); злочини в сфері використання електронно-обчислювальної техніки, комп'ютерних систем і мереж (ст.361-363 КК України); фіктивне підприємництво (ст.205 КК України) які ми відносимо до допоміжних злочинів.

Особливістю злочинів, що вчинюються з використанням банківських установ є те, що предметом посягання найчастіше виступають безготівкові грошові кошти, що знаходяться на банківських рахунках. Специфіка даного предмету злочину обумовлює відповідні способи його вчинення, які обов'язково включають в себе використання механізму розрахункових операцій, в т.ч. законодавчо врегульовану систему електронних розрахунків та електронного документообігу в банківській мережі. Поширеною кінцевою метою і заключним етапом будь-якого корисливого злочину є легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Для цього дуже часто використовуються "конвертаційні центри" – своєрідні протиправні фінансові системи, обов'язковою складовою частиною яких виступають комерційні банки. Такі комерційні об'єднання ставлять за мету, використовуючи тіньовий обіг коштів, легалізацію "брудних" грошей, ухилення від сплати податків, незаконне зняття й переведення з банківських рахунків грошових коштів з наступною їх конвертацією в іноземні валюти.

Взагалі легалізація грошових коштів незаконного походження є важливою складовою будь-якої злочинної діяльності, ланкою кримінального економічного циклу, який включає в себе:

- генерування кримінального доходу;
- легалізацію кримінальних фондів;
- використання легалізованих кримінальних коштів.

Перша стадія містить отримання доходу в результаті протиправної суспільно небезпечної діяльності, здійснюваної як в сфері економіки, так від інших злочинів (торгівля людьми, наркотичними засобами тощо). Друга операція означає створення таких фінансових операцій, результатом яких "брудні" кримінальні кошти отримують вид отриманих законним шляхом. Остання стадія цього циклу, яка включає використання, кримінальне інвестування отриманих коштів: для розширення злочинної діяльності, для розміщення їх у легальному бізнесі (інфільтрація у легальний бізнес) [5, с.18].

На практиці цей цикл визнається дієвим завдяки безпосередньої участі банків, а саме:

- забезпечення зовнішньоекономічних контрактів фіктивних підприємницьких структур валютними коштами, легально отримуваними через уповноважені банки;
- використання лоро-рахунків для перерахування грошей і купівлі іноземної валюти;
- переведення безготівкових коштів в готівку з використанням фіктивних фірм та "конвертаційних центрів". Використовують наступні фінансові інструменти рахунки фізичних осіб, лоро-рахунки, систему електронних розрахунків, вексельну форму розрахунків тощо.

Діяльність "конвертаційних" центрів забезпечується завдяки наступним діям робітників банку:

- складення угоди з іноземним банком про відкриття кореспондентських рахунків;
- створюються фіктивні підприємства, відкриваються

поточні рахунки;

- для не викриття грошових коштів, що знаходяться на рахунках фіктивних фірм використовуються внутрібанківські рахунки, де відомості про надходження коштів відображаються в загальному вигляді (дебет, кредит);

- реєструються підприємства за межами України, використовуються мережа офшорних підприємств;

- використовуються канали зв'язку, що включають факт здійснення переводу грошей через Національний банк і т.д. [6, с.67].

Аналіз механізму вчинення зазначених економічних злочинів з використанням банків дає підстави говорити про існування певних стандартів злочинної поведінки. Щоб досягти поставленої протиправної мети злочинці вимушені виконувати певні стандартні дії. При цьому ці дії виходять за межі традиційного в криміналістиці поняття способу вчинення окремого злочину. Один економічний злочин є необхідною умовою вчинення іншого, більш тяжкого злочину. Таким чином вся злочинна діяльність набуває вигляду складних взаємопов'язаних діянь, суттєвість якої адекватно відображує термін "технологія злочинної діяльності" [7, с.176]. Типовими є ситуації, коли особі, яка вчинила економічний злочин, обвинувачення пред'являється за декількома статтями КК України. Розробка і використання організованими злочинними групами певних технологій злочинної діяльності містять елементи, які фактично є певними етапами на шляху досягнення злочинної мети – злочинного збагачення. Кожний етап злочинної діяльності включає ознаки певного виду злочину. Так, розкрадання майна з використанням атрибутів підприємництва часто неможливі без фіктивного підприємництва, підробки документів, фіктивного банкрутства, злочинів у сфері використання ЕОМ, комп'ютерних систем та мереж тощо. При вчиненні багатьох економічних злочинів банки складають необхідну ланку в механізмі злочинної діяльності. Прикладами найчастіше виступають використання можливостей посадового становища окремих працівників банку.

Все це дає підстави думати про існування спеціально розроблених технологій злочинної діяльності, що обумовлює необхідність досконалого їх вивчення та обліку при розробці методик розслідування. Мова йдеться про наукові дослідження щодо розробки комплексних методик розслідування економічних злочинів, що вчинюються з використанням банків, які обумовлені специфічністю вказаних злочинів [2, с.379-380]. Це складний предмет доказування по кримінальній справі, що визначається декількома пов'язаними між собою злочинами; одні й ті ж самі джерела доказової інформації, що складають єдину систему; однакові слідчі дії, що провадяться при розслідуванні декількох злочинах зазначеної категорії [8, с.58]. Вивчення технологій злочинної діяльності та розробка відповідних рекомендацій щодо розслідування окремих груп злочинів, що вчинюються з використанням банківських установ, на наш погляд, є актуальним напрямком криміналістичних досліджень на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чеботарев А.Н. Хищение денежных средств в банках: Характеристика, особенности, выявление. –М.: Право и закон, 1998. –246 с.

2. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. –Х.: Консум, 1999. –479 с.
3. Интерфакс-Украина, Центр политического прогнозирования им. Г. Гонгадзе. –URL: <http://www.ua-pravda.com/mvdbank.htm> від 22.01 2004.
4. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002). –К., 2002. –268 с.
5. Рымарук А.И., Лысенков Ю.М., Синявский С.А. Отмывание грязных денег: международные и национальные системы противодействия /Под ред. А.И. Рымарука. –К.: Юстиниан, 2003. –544 с.

6. Лысенко В.В. Фиктивные фирмы (криминалистический анализ). –К.: Парламентск. изд-во, 2002. –112 с.
7. Волобуев А.Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності // Вісник Академії правових наук України. –2001. -№ 1. –С.175-181.
8. Волобуев А. Комплексные методики расследования экономических преступлений // Российская юстиция. –2003. -№ 4. –С.57-58.

Надійшла до редколегії 15.07.2004

КОРНИЕНКО В.В. ПОНЯТИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕСТУПНОГО ОБОГАЩЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БАНКОВ

Представлена общая характеристика современных экономических преступлений, которые осуществляются с использованием возможностей банковской системы.

***

KORNIENKO V.V. CONCEPT OF TECHNOLOGY CRIMINAL ENRICHMENT WITH USE OF BANKS

Represents an overall performance of crimes in the sphere of economic activity, which are committed with using the bank system.

УДК 351.74:06.048

О.О. КРАВЧУК

Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів НАВСУ

НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуті напрямки взаємодії міліції з засобами масової інформації.

Після розпаду СРСР правоохоронні органи відчули масовий тиск з боку ЗМІ, які в публікаціях, радіо і телепередачах звинувачували співробітників правоохоронних органів ОВС в утисках свободи слова і друку, підтримці тоталітарного режиму та інше. У результаті відносно іміджу правоохоронних органів склалась вкрай негативна громадська думка, що унеможливило ефективний опір зростаючій злочинності і практично загрожувало повному руйнуванню самої правоохоронної системи в державі [1, с.160].

Якщо в радянські часи засобом політичного і ідеологічного впливу, як правило, була комуністична пропаганда [2, с.22], методи прямого примусу [3, с.109-110], то в умовах сьогодення перевага віддається широкому застосуванню соціально-психологічних методів переконання, поінформованості, поведінки і авторитетності, що набули достатнього розвитку в інших демократичних країнах [4, с.11-16]. Такі властивості ЗМІ, як оперативність, широта впливу на великі маси людей, ефективність і економічна доцільність, виділяють пресу, радіо, телебачення в ряд найбільш перспективних засобів впливу на широкі верстви населення [5, с.17-19].

Українські дослідники І.В. Арістова, І.Г. Неонов, А.А. Письменницький, В.О. Серьогін, Денисова О.С., В.І. Московець називають наступні напрямки, по яким може йти використання правоохоронними органами засобів масової

інформації: 1) правове виховання населення; 2) спонукання населення до надання допомоги в розкритті та розслідуванні правопорушень; 3) усунення, блокування або нейтралізація обставин, які сприяють вчиненню злочинів; 4) активне використання прогресивних форм профілактики правопорушень; 5) підвищення авторитету правоохоронних органів та інші.

Належним чином відпрацьована система інформування про правоохоронну діяльність сприяє вирішенню таких важливих завдань: доводити до населення та суспільства своєчасну і об'єктивну інформацію про діяльність правоохоронних органів; нейтралізувати неправдиву інформацію про діяльність правоохоронних органів; інформувати громадян про способи самозахисту і поведінки при зіткненні з правопорушниками; роз'яснювати та коментувати дії по припиненню і розкриттю найбільш суспільно небезпечних злочинів; звертатись до населення з проханням про допомогу правоохоронним органами при вирішенні конкретних правоохоронних задач [6, с.109].

Основним завданням по інформуванню населення виступає створення цілісного, діючого, адаптованого до сучасних умов механізму взаємодії (взаємовідносин) правоохоронних органів із ЗМІ [2, с.120].

У своїй діяльності підрозділи правоохоронних органів по взаємодії зі ЗМІ використовують різні форми публік рілейшнз. Вони поєднують у собі кілька сотень заходів,